

Lògica del passavolant.

Rudiments teòrics per a una antropologia dels carrers

Manuel Delgado

Universitat de Barcelona
Institut Català d'Antropologia

L'espai urbà és aquell que genera i on es genera la vida urbana com a experiència massiva, en el doble sentit de del desconeixement mutu i dels ressorts en tot moment activats de la perplexitat i la sorpresa. Aquest article reflexiona sobre aquest viure urbà i el seu espai. Un espai urbà que resulta i al mateix temps suscita un determinat sistema de relacions socials, la característica singular de les quals és que el grup humà que les protagonitza no és tant una comunitat estructuralment acabada, sinó més aviat una proliferació d'ordits relacionals i un agrupament polimorf i inquiet que només pot ser observat en l'instant precís que es coagula, i que està destinat a dissoldre's.

The urban setting is one that generates, and within which is generated, the mass experience of urban life, in the double sense of mutual unknowing and of contacts sparked by perplexity and surprise. This article reflects on this urban way of life and its setting. An urban environment that is the product of, and at the same time producer of, a particular system of social relations, the singular characteristic of which is that the human group involved is not so much a structurally completed community as a proliferation of parallel relationships that meet edge on, a polymorphous and shifting group that can only be observed at the precise moment in which it coagulates, and that is destined to dissolve again.

Tenir lloc

Podria considerar-se que l'espai urbà és aquell que genera i on es genera la vida urbana com a experiència massiva de la dislocació i de l'estranyament, en el doble sentit del desconeixement mutu i dels ressorts en tot moment activats de la perplexitat i la sorpresa. Posar l'accent en les qualitats permanentment emergents de l'espai urbà implica advertir que aquest no pot ser patrimonialitzat com a cosa ni com a enclavament, ja que ni és una cosa –un objecte cristal·litzat–, ni un enclavament –un fragment de territori dotat de límits. Com a forma radical d'espai social que és, l'espai urbà no existeix –no pot existir– com un prosceini vacant a l'espera que alguna cosa o algú ho ompli. No és un lloc on en qualsevol moment pugui esdevenir alguna cosa, perquè aquest lloc es dona només en tant que aquest *alguna cosa* esdevé i només en el moment mateix que ho fa. Aquest lloc no és un lloc, sinó un *tenir lloc* dels cossos que l'ocupen en extensió i en temps; comarca redissenyada una vegada i una altra per les migracions que la recorren i que donen motiu a una mena d'harmonia confusa.

Les ocupacions que aquest espai urbà rep estan determinades per certs elements ambientals aprehensibles pels sentits, tals com les pròpies construccions que li serveixen de marc, la lluminositat, la cura en les orientacions perceptives, les referències artísticomonumentals o el mobiliari, elements tots ells, en efecte, proveïts pels planificadors o a instàncies seves. Però és l'activitat configurant dels transeünts, els llenguatges naturals que aquests despleguen, els que doten aquests espais urbans del seu caràcter i fan d'ells allò que Lyn H. Lofland anomena, subtitulant un llibre seu, “la quinta essència” de l'espai social (Lofland, 1995). En altres paraules, la idiosincràsia funcional i sociològica de l'espai urbà no està –no pot estar– preestablerta en el pla, no pot respondre mecànicament a les direccionalitats i els punts d'atracció prefigurats pels dissenyadors, ja que resulta d'un nombre immens i immensament variat de moviments i ocupacions transitòries, moltes de les quals imprevisibles, que donen lloc a mapes mòbils i sense vores.

L'espai urbà no és en si mateix un lloc sinó un "tenir lloc" ocupat per les persones en temps i extensió i que genera i on es genera la vida urbana.
Fotografia: passeig Ahumada (Santiago de Xile).

No s'insistirà prou en el fet que un carrer –l'espai urbà per excel·lència– de cap manera no pot ser concebut com un mer passadís que s'obre entre construccions. Denigrat per les ideologies més autoritàries i antiurbanes, sempre incòmodes davant de la seva tendència a l'embrollament i la seva ambigüitat semàntica, el carrer és una institució social. Al seu si es desenvolupen formes pròpies d'aprenentatge i sociabilitat els protagonistes de les quals no estan associats entre si per llaços involuntaris com els que caracteritzen els sistemes de filiació, no apareixen concernits en ordres formals estabilitzants, ni quasi mai comparteixen una mateixa visió del món ni els sentiments identitaris que permetrien reconèixer alguna cosa similar a una comunitat en qualsevol de les seves definicions. El gruix de la vida de i en l'espai urbà la protagonitzen persones que es coneixen relativament –veïns, coneguts no en va anomenats «de vista»– o que no es coneixen en absolut i que entenen que l'espai urbà és l'àmbit d'una existència aliena o fins i tot contrària a allò que en la nostra cultura se suposa que són aquests reductes de veritat personal i d'autenticitat, com ara la llar i les altres reserves naturals en els quals la vella fraternitat comunal se suposa que sobreviu. Les formes d'allò que anomenem "vida de carrer" han estat escassament orgàniques, moltes vegades han pogut adoptar un aspecte subsocial i han aparegut regulades per normes elementals de copresència que, com a objecte d'estudi, semblen més pròpies de l'etologia que no del coneixement científicosocial. Per la seva estructuració fluctuant, l'experiència social als espais urbans ha estat organitzada a partir de les pròpies substàncies relacionals que propicia, que poden ser regularitats de vegades monòtones, però també casualitats –que mai no ho són–, trobades i topades imprevistes, situacions inopinades, incidents, accidents desgraciats o venturosos, també violències... És cert que, per descomptat, l'espai urbà està sotmès a vigilàncies polítiques i al control social, però aquestes fiscalitzacions es veuen debilitades i és més gran la possibilitat que es registrin desobediències i insolències, alhora que tot tipus d'apropriacions furtives.

L'espai urbà és l'escenari predilecte perquè una societat es procuri a si mateixa les seves pròpies

teatralitzacions. Sotmesos a la mirada de tots, els grups humans hi troben el prosceni en el qual dramatitzar sentiments compartits, consciències identitàries, vindicacions, acataments i rebel·lies. Del carrer podria dir-se que és sobretot una mena de lloc peregrí –Isaac Joseph proposava designar-lo com "espai-moviment" (Joseph, 1994)¹–, en el sentit que és una comarca en la qual estructuren les intranquil·litats que registra, que només pot ser coneguda, descrita i analitzada tenint en consideració no tant la seva forma com les operacions pràctiques, les captures momentànies i les esquematitzacions tempoespacial en viu que procuren els seus practicants. L'espai urbà ha de ser considerat, per tant, com una entitat dinàmica i inestable, elaborada i reelaborada constantment per les pràctiques i discursos dels seus usuaris (cf. Chelkoff i Thibaud, 1992).

Com tota societat, la que conformen els usuaris d'un espai urbà està regida per un principi classificatori. Per mitjà d'aquest, els vianants anònims assignen intencions, avaluen circumstàncies, evi-

¹ Es tracta d'un text mecanografiat cedit per l'autor, a qui vaig trobar per primer cop a un dels primers debats organitzat pel CCCB, *Ciutat i immigració*, la tardor de 1996. Joseph va deixar-nos de manera prematura. Aprofito l'avinentsa per expressar el meu deute de gratitud per la influència que va exercir sobre mi la seva tasca de reconsideració i aprofitament al màxim de l'herència microsociològica i el seu enfocament en els estudis sobre la vida.

ten friccions i xocs, intueixen motius d'alarma, gestionen la seva imatge i interpreten la dels altres, pacten indiferències mútues, es predisposen per a coalicions provisionals. Tot això en un camp intel·ligent dominat per la pura exterioritat, pel concert entre aparences, per l'intercanvi d'indicators percentuals que inciten o desaconsellen un aprofundir en els contactes, per la proliferació de sensacions i pels llenguatges corporis d'aquells que s'exposen a la intempèrie i, fent-ho, escamotegen sovint i tant com poden la seva presumpta veritat personal i volen ser presos tan sols per allò que pretenen semblar. En els contextos urbans, les balises, els llindars serveixen per jalonar un escenari en el qual, en condicions normals i en primera i amb freqüència única instància, allò que és sotmès a un ordre taxonòmic no són les identitats i les afiliacions de cadascú, sinó els senyals d'adequació del comportament propi i aliè, així com els diferents indicatius de calma o de perill. El passavolant² sol·licita dels seus congèneres que de totes les propietats que detectin en ell, només retenguin i facin significatives aquelles que els incumbeixen, aquelles que eventualment poguessin arribar a afectar-los en un moment donat. Al carrer solen comptar –encara que per desgràcia no sempre– més les pertinències que les pertinences.

És per això que unes ciències socials que volguessin atendre analíticament el tipus de realitat humana que veiem entreteixir-se en aquests espais urbans ho serien en bona mesura de la gènesi de l'ocasió, l'esdeveniment i l'emergència, una praxiologia molt més atenta als usos, les competències i les apropiacions, que no a pautes i principis organitzatius que amb freqüència apareixen alhora o fins i tot després –i no abans– de ser invocats i aplicats. Allà es percep com més incontestable que en altres contextos el postulat etnometodològic segons el qual no existeix un ordre social que tingui existència per si mateix, independentment de les pràctiques, independentment de ser conegut i articulat pels individus en acció (Garfinkel, 2006). És en aquesta forma de vida social, en la qual la inestabilitat esdevé font d'estructuració, que es posa de manifest fins a quin punt l'ordre social no és un reglament declarat, sinó un ordre realitzat, complet.

Els espais urbans són dinàmics, però, malgrat aquesta naturalesa intranquil·la, registren fluxos organitzats i identificables. Hi ha, per exemple, en el cas dels caminants que n'empren una mateixa via, una progressió que genera una autèntica formació natural, al si de la qual es produeixen unitats o construccions socials flexibles, que podrien ser pensades, al seu torn, com a accidents naturals: corrents, canals, avingudes, illes, estancaments, remolins, obstacles per a la navegació... És a dir, autèntics estats d'ordre organitzats naturalment i que apareixen sotmesos molt més a criteris d'acceptabilitat mútua provisional que en instruccions socials incontrovertibles. Tal regla preferencial opera a fi d'organitzar una direcció en els corrents de persones que transiten per l'espai urbà. Hi ha altres regles de procediment que operen en aquest mateix context. Per exemple, la del pas estàndard, el que Goffman (1974: 26) anomena "pauta de pas segur", que adverteix com les persones que usen una mateixa via en un mateix sentit de la marxa tenen tendència a mantenir un mateix pas de locomoció, compassar el seu caminar, mantenint entre elles una mateixa distància relativa i permeten distingir un grup d'afins que es traslladen plegats.

Es parla llavors de certes pautes de conducta ambulatoria de les quals es poden inferir estats personals dels transeünts, denotacions a partir de les quals elaborar una mena de sistema taxonòmic: amb o sense pressa, ociós, nerviós, alterat, dubitatiu, desorientat, abstret, preocupat, perillós, aguaitant, perseguit... Estem parlant d'un autèntic sistema mètric visible, un criteri que permet mesurar la normalitat de les situacions, la pertinència de les pràctiques, la necessitat de modular, modificar, recriminar o eximir als copresents de qualsevol infracció que pogués registrar-se: aturar-se bruscament, córrer més que els altres, obrir-se pas, obs-

Malgrat la diversitat d'accents dels espais urbans, aquests són dinàmics i registren fluxos organitzats i identificables, els quals han estat analitzats, entre d'altres, per estudiosos com Erving Goffman o (esquerra) Harold Garfinkel.

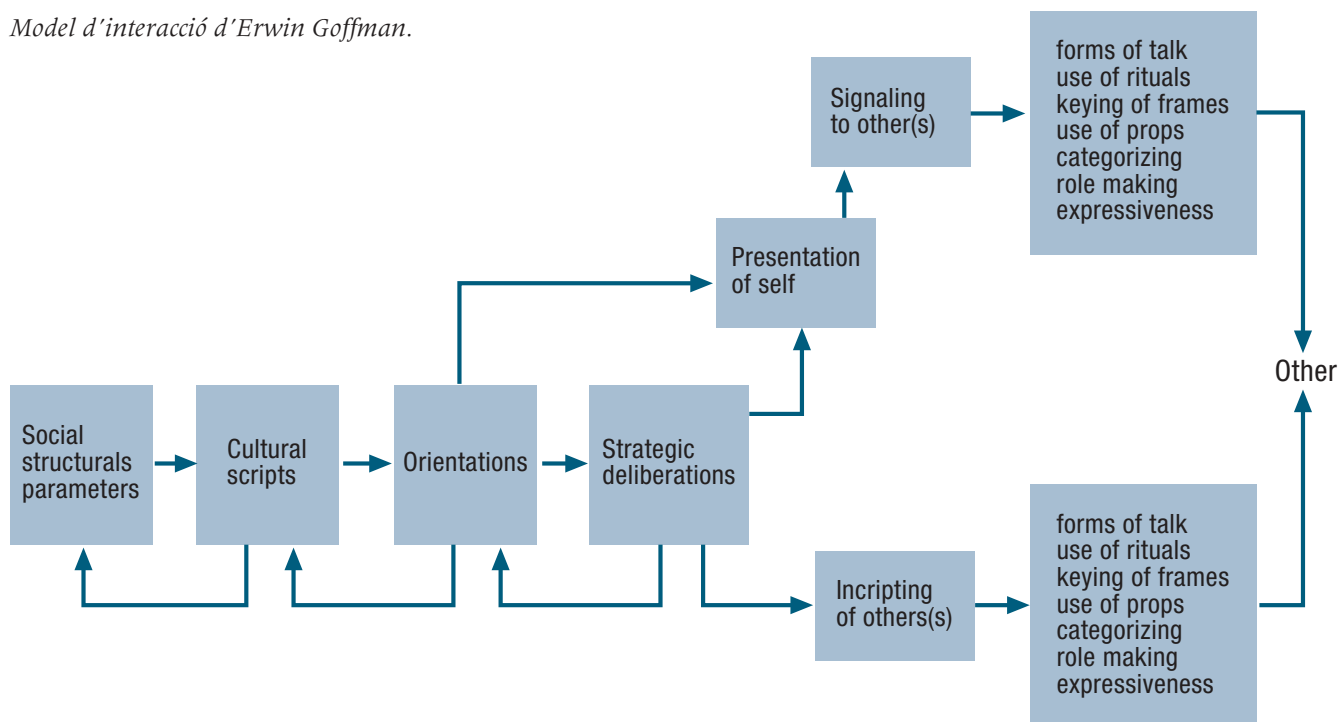
taculitzar la marxa, establir un contacte corporal..., tot allò que hauria de requerir immediatament un ritu de reparació, una disculpa. La noció de pas estàndard funciona com a escala orientacional que permet concebre un espai urbà en funció de les propietats sistemàtiques de la marxa que allà es registra. Es demostra de nou com el simple fet de caminar és ja una pràctica culturalment metòdica, una acció social, en el sentit més literal del terme, ja que necessita reafirmar constantment l'orientació cap als altres i la incorporació d'aquesta orientació a la conducta pròpia. Els canals pels quals transcorren els vianants, les vies de moviment que susciten en l'espai urbà, són fenòmens convencionals i determinants per procediments i protocols, associats sempre als principis de la percepció sensible que estableixen un dret de propietat provisional de la línia de locomoció projectada.

Els copartípeps en un espai urbà –ja estiguin immòbils o es desplacin; ja ho facin de manera molecular o en forma de fusions– tenen en compte constantment les condicions ordinàries o excepcionals d'aquesta superfície disposada per a l'acció que és l'espai urbà; ho fan concebant-la i practicant-la com a camp de visibilitat. No es limiten a mirar al davant, sinó també a un costat i a un altre, tenint en compte a tota hora els altres, la seva aparença immediata, la seva conducta, el seu posicionament espacial, les seves trajectòries projectades... Tots els presents conceptualitzen i són conceptualitzats a partir del seu aspecte i la seva actitud, manejen un ric repertori de categories que classifiquen els que comparteixen aquest mateix espai en funció de diferents tipus de criteris, aplicats sempre en clau de presumpció sobre les intencions immediates i en un marc que afecta tan sols l'imminent, gairebé sempre per mesurar el grau de potencial inquietud que suscita. Es tracta d'allò que Erving

Goffman (1974: 133) designa com a “glosses corporals” o “externalitzacions”, advertències mitjançant les quals es donen públicament proves d'una predisposició, de la intenció de fer o de no fer alguna cosa.

Això pel que fa a fluïdeses. Un criteri semblant valdria per als estancaments. Per exemple, les cues en la parada d'autobús, les tandes de servei en un bar, en una taquilla o en una parada de mercat, permeten reconèixer com es construeixen els torns, la distribució de les places, la dialèctica dels rangs, la transacció de servei, el paper que juga el servidor en la constitució de tot aquest ordre. Es parla del lloc d'espera i d'interaccions entre persones anònimes que conformen una unitat social tan positiva com instantània, però també allò que els etòlegs haguessin anomenat una cohort natural: la filera. Les lògiques que animen formacions que són al mateix temps culturals i naturals –micro-desplaçaments, aturades, esperes, posicions corporals, mirades, les petites turbulències que poden redistribuir les posicions dels presents, etc.– donen peu a moviments concertats que poden evocar els d'un ballet, dels quals l'orquestració, els arranjaments o les coreografies poden aparèixer sota la direcció d'una figura central: el bàrman, el venedor, l'empleat d'informació, etc. (Jolé, 1992)

2. Permeteu-me remarcar l'interès i l'eloqüència d'aquest mot malauradament en desús i que mereix aquesta posada en valor que d'ell aquí es fa: *passavolant*, “persona que no fa sinó passar, sense fer estada”, o “tot aquell que es creua en el teu camí”, i que es correspon amb el *goes-flyng* anglès o el *quidam* llatí. A tall d'anècdota, m'agradaria confessar que vaig descobrir la paraula no en les pàgines de cap clàssic de la literatura catalana, sinó recuperant la magnífica versió que als anys seixanta va fer Salvador Escamilla de la cançó *Stangers in the Night*, els protagonistes de la qual eren, en la traducció catalana, “dos passavolants”.

El que importa remarcar llavors és que el carrer, la plaça, el parc públic, l'autobús, l'andana del metro, la platja, el mercat, el vestíbul de qualsevol estació..., són espais comunicacionals, escenaris en els quals és possible establir les pautes que organitzen les disposicions dels desconeguts presenten uns respecte als altres i respecte els elements de l'entorn, en un marc en el qual es pot arribar a distingir una configuració social general basada en la dispersió (Quéré, 1995), tot i que pugui ser escenari de l'eventual formació de coàguls. Atesa la seva composició, aquest ordre podria subdividir-se en formacions lacustres, per dir-ho així, que, a partir de la seva disposició en relació amb el conjunt, fan endevinar relacions formals o informals més concretes, conglomerats mínims que proclamen la presència d'una família, un seguici celebratiu, una parella d'enamorats, un grup d'amics, etc. En els espais públics –i també semipúblics, com ara bars, discoteques, restaurants, centres comercials, grans magatzems i altres llocs no en va anomenats “de trobada”– tenen lloc operacions normativament regulades, com correspon a una objectivitat socialment complerta que organitza endògenament esdeveniments, agents socials i objectes. En tots aquests llocs el protagonisme no pertoca a la subjectivitat de cada intervingent, sinó més aviat a una praxi operacional fundada en el saber estar i el saber fer, en les competències i les habilitats, en les necessitats adaptatives dels concurrents respecte als quadres dramàtics en els quals es veuen immiscits, que

poden anar de la indiferència mútua pactada al conflicte territorial.

En aquests contextos es revela la primacia de la visió entre els humans, aguditzada encara més en les societats urbanes contemporànies, que tenen en la visibilitat l'aspecte crucial dels seus espais. Hauríem de parlar de fet d'una societat òptica, és a dir societat de percepcions immediates, de mirades i éssers mirats. L'intercanvi o l'ajust de mirades pot establir canvis en la participació o suscitar reaccions en els copresents. Hi ha orientacions visuals múltiples, preses de contacte i posició, basades, en un “a primera vista”, dels quals depenen convencions informals, però no obstant això obligatòries i autoadministrades des de l'interior. Els participants en l'activitat en públic són “visualitzadors” d'aquest espai reconeguts com a culturalment competents. Semblen pressuposar, exigir i imposar un camp visual estandarditzat, un camp d'activitats coordinades i un univers perceptiu i sensible compartit i regit per un cert sentit comú. Aquest sentit comú pràctic es passa el temps auto-explicitant, autodescrivint i autoassenyalant contextos socials que, a través de les seves propietats, procurin una autoorganització, és a dir una organització generada pels propis participants des de l'interior mateix d'aquests contextos.³

Es pot insistir en la ja apuntada –i vella– analogia entre les pràctiques concertades dels vianants i una determinada forma de coreografia. En efecte, el ball expressa a la perfecció aquest llenguatge

Els usuaris dels espais urbans, de manera continuada, observen i interpreten el que passa al seu voltant, tot conceptualitzant les accions i els personatges, i no deixen de ser conscients que ells mateixos també són observats i conceptualitzats pels altres. Fotografia: Marlene-Dietrich-Platzes a Berlín (Alemanya).

ge de reciprocitats multiplicades i de vegades microscòpiques, proclamacions d'una extrema lleugeresa, vigilàncies mútues –amb freqüència de reüll– i altres activitats visuals manifestes, que produeixen una diversitat de realitzacions i de formats socioorganitzatius en els espais urbans. La dansa és aquest tipus de creació artística que es basa en l'aprofitament al màxim de les possibilitats expressives del cos, exercint la seva energia sobre un temps i un espai, temps i espai que podria semblar que ja estaven allà abans de l'acció humana, però que en realitat és d'aquesta de la qual emanen. Aquestes realitzacions i formats gairebé coreogràfics són objecte de visualització i l'orientació conjunta dels participants se serveix d'aquesta visibilitat com un recurs operacional, de tal manera que la vida urbana podria presentar-se com un entramat de negociacions entre mirades. Pel que fa als procediments d'observació que afecten persones, esdeveniments o accions en l'espai urbà, poden ser de diferents tipus: observar, mirar, escrutar, examinar, inspeccionar, fer un cop d'ull, mirar de reüll, contemplar, divisar, fixar-s'hi, reparar, percebre, constatar... Es parla de la producció –o més aviat coproducció– d'un ordre basat en un aparèixer els uns al costat o al davant dels altres, d'un esdevenir mútuament visibles, manifestos, i que resulta, per tant, d'una qüestió d'aspecte. El resultat són línies consensuades de conducta proxèmica i cinètica que es declinen a partir de regles sobreenteses, en les quals tot està previst, però pot ocórrer en qualsevol moment qualsevol cosa, i en les quals s'assoleix contemplar com es desplega tota la capacitat del que és social tant per al control com per a l'emancipació i l'atzar.

Focalització i estigma

L'usuari de l'espai urbà –entès com aquest espai de visibilitat i accessibilitat mútua generalitzada– es passa el temps observant el que ocorre davant i entorn d'ell, però no d'una forma passiva, sinó com algú que no deixa d'interpretar i classificar el que observa i que sap que ell està sent constantment observat al seu torn. No només mira, sinó que conceptualitza i jutja les accions i personatges que té davant seu, elabora els resultats de les seves recep-

cions perceptuals. Sap, tot i això, que la seva capacitat d'escrutament és limitada i que encara ho és més la de controlar les escenes en les quals es veu involucrat. En qualsevol cas, la regla fonamental que regeix aquest espai públic –en el sentit d'espai d'accés– és la d'una mínima intel·ligibilitat escènica. La coincidència en espais urbans pot ser relacional, però també infrarelacional; activa, però no menys infraactiva. Per aquest motiu les relacions en públic, com ens ensenyà Goffman, poden ser focalitzades i no focalitzades. En les no focalitzades la coordinació de les accions recíproques es porta a terme sense que es constitueixi activitat cooperativa alguna, la qual cosa no implica que els interactuants s'ignorin. Al contrari, el que Goffman anomenava “desatenció cortesa” o “indiferència de cortesia” (Goffman, 1974) és una forma de sociabilitat, una manera d'organitzar la presència plegats d'estranyes entre si que en els espais considerats públics arriba a –o hauria d'arribar– al rang d'autèntica institució.

Dit d'una altra manera, la vida pública –vida en públic; vida exposada a la mirada i el judici de tothom– l'estranyament mutu, això és romandre aliens els uns als altres en un marc tempoespacial restringit i comú, és –o hauria de ser– un exemple

3. Aquestes consideracions sobre el paper de la visió en les pràctiques urbanes es deriven directament de la lectura de l'important text de Lee i Watson, 1992. Em remeto a ell per a una ampliació d'aquesta perspectiva.

L'activitat urbana és una acció interminable els protagonistes de la qual reinterpreten de manera continuada les formes urbanes.

d'ordre social fet en un determinat espai d'activitat. En aquests casos, els pressupostos d'inferència per a l'acció adequada no només no requereixen—o no haurien de requerir—que l'altre es presenti—surti del seu anonim—sinó que poden donar—o haurien de poder donar—per descomptada la indeterminació del seu estatus social, dels seus pensaments, dels seus sentiments, del seu gènere, de la seva ideologia o de la seva religió. És llavors quan es fa —o s'hauria de fer— manifesta la manera com a aquest principi d'urbanitat que és la indiferència de cortesia constitueix una forma d'atenció, una manera de tenir ben present la presència d'aquells als quals s'ignora. En el cas que la interacció esdevingui momentàniament focalitzada, la comunicació s'organitza sota un règim d'anonimat més relatiu i d'una indeterminació menor, com ocorre en el cas de les relacions de servei, per exemple, com ara les d'un cambrer i el seu client o entre la persona que pregunta per un carrer o demana foc i el seu o la seva interpellada. En una interacció focalitzada els actuant han de modelar mútuament les seves accions, fer-les recíproques, garantir —com veiem— la seva mútua intel·ligibilitat escenogràfica, distribuir l'atenció sobre uns components més que sobre uns altres, ajustar-la constantment a les circumstàncies que vagin apareixent en el decurs de la relació.

Si la forma condicional convé a aquests principis de sociabilitat entre desconeguts és perquè es posa massa freqüentment en evidència que a moltes persones se'ls nega aquest dret al distanciament i a la reserva i no es permet que es desprenguin,

ni tan sols en un espai públic en teoria de tots i de ningú, dels marcatges que els interioritzen en les altres parcel·les plenament jerarquitzades de la vida social. És quan una relació passa de no focalitzada a focalitzada que sovint s'esvaeix la il·lusió que pogués haver-se generat que l'espai urbà està a estalvi de les estructures que en la societat assignen llocs subordinats per a certes persones per raó de la seva edat, del seu gènere, de la seva classe o de la seva identitat ètnica, ideològica, religiosa o lingüística, ja sigui real o assignada, és a dir no tant pel que fan, com pel que són o se suposa que són.

En efecte, unes tabulacions classificatòries que fins aquell moment podrien haver-se limitat a distingir entre la pertinència o no de les actituds percebudes immediatament i del seu resultat imminent, poden, quan la focalització s'ha produït, deixar-se determinar per un marcatge reconegut o sospitat en aquell o aquells amb qui s'interactua. Aquests perden els beneficis del dret a l'anonimat i deixen de resultar desconeguts que no susciten cap interès, per a passar a ser detectats i localitzats com a individus la presència dels quals—que fins a llavors podia haver passat desapercebuda— acaba suscitant situacions de contacte generador de malestar, inquietud o ansietat. Aquests climes són els que poden convertir una relació focalitzada en diverses formes de negació de persones prèviament estigmatitzades per una raó o altra, formes que van des de les més agressives —la humiliació i fins i tot l'agressió— a unes altres molt més subtils, com la tolerant i comprensiva, no menys certificadores d'un estat d'inferioritat que la vocació igualitària de l'espai públic —un dels temes centrals del projecte cultural de la modernitat— no ha pogut escamotejar..

Aquesta tasca de detecció de trets identificadors que s'engega quan les relacions en contextos urbans passen de no focalitzades a focalitzades pot demostrar una extraordinària agudes, sobretot quan els eventuais signes externs no són suficientment esclairadors sobre la identitat social d'un interlocutor o quan aquest ha aconseguit imitar formes de conducta que no són les que li permetrien de ser identificat com a membre d'un grup social estigmatitzat. És llavors quan podem comprovar fins a quin punt pot ser hàbil aquesta màquina de fer infe-

Les anàlisis de Pierre Bourdieu han posat de manifest la importància dels signes i els gestos més insignificants i/o mecànics en l'espai urbà, els quals permeten albirar, entre d'altres aspectes, la identitat dels seus creadors.

rències en la qual els interaccionistes han demostrat que ens convertim en les nostres relacions en públic. Ha estat Pierre Bourdieu qui ha posat de manifest com els gestos més automàtics i insignificants poden brindar pistes sobre la identitat de qui els fa i el lloc que ocupa en un espai social estructurat de manera asimètrica. Bourdieu donava en el clau quan establí que les trobades més en aparença espontànies estaven determinades per la percepció d'indicadors objectius de vegades ben lleus—aspecte personal, vestimenta, pentinat, accent, gustos declarats, petits “detalls” —a partir dels quals els interlocutors podien situar-se i situar a altres en un esquema d'encasellaments constituït per distincions que al seu torn denotaven afinitats socials, ja fossin familiars, ètniques, de classe, de formació acadèmica, de professió, d'edat, d'inclinació sexual, etc. Amb això quedava desmentida la condició presumptivament singular de les relacions en aparença casuais i de les situacions abstractes a les quals donen motiu, ja que els desconeguts que les protagonitzaven resultaven ser-ho molt menys del que podria antullar-se en primera instància (cf. Bourdieu, 1991: 238-241 i 492-494).

Ara bé aquesta matisació, que qüestiona la presumpta naturalesa pública —en el sentit d'accessible a tots— que se'ls arroga oficialment no invalida l'evidència que en els exteriors urbans —malgrat totes les guaites polítiques i socials que no perden

de vista mai que esdevé en ells; malgrat l'activitat dels professionals de l'exclusió o afeccionats— hom s'hi pot sentir més a gust que a la majoria dels territoris plenament estructurats i sota sostre on rau —literalment— allò que la sociologia clàssica ha anomenat les institucions primàries de la societat: l'aula, l'església, la sala de judicis, la fàbrica, l'oficina, àdhuc la mateixa llar, que ha decebut a totes llums la promesa que havia fet de ser el darrer refugi de l'autenticitat humana i que ha acabat esdevenint un infern per a massa gent, sobre tot dones, vells i infants. Al carrer s'està vigilat —ho sabem bé—, però malgrat les fiscalitzacions de tota mena que pateix, s'hi sol gaudir de més llibertat que als enclavaments que enclaven. Continua acomplint-se el lema que les viles anseàtiques instal·laven a les seves portes: *Stadtluft macht frei*. Efectivament, l'aire lliure de les ciutats ens fa lliures —si més no, més lliures— també a nosaltres.

Com tot espai social, aquest espai urbà resulta i al mateix temps suscita un determinat sistema de relacions socials, la característica singular de les quals és que el grup humà que les protagonitza no és tant una comunitat estructuralment acabada —a la manera d'aquelles que l'antropologia ha estat assumint com el seu objecte tradicional d'estudi—, sinó més aviat una proliferació d'ordits relacionals compostos d'usos, impostacions, rectificacions i adequacions mútues, conxorxes efímeres i auto-

L'espai urbà és l'escenari i el producte d'allò col·lectiu, el qual crea i genera relacions, nexes, de tots tipus entre els seus actors.

màtiques que van emergint a cada moment, fets de consens o de conflicte, un agrupament polimorf i inquiet de cossos humans que només pot ser observat en l'instant precís que es coagula, ja que està destinat a dissoldre's immediatament.⁴ Aquesta modalitat singular d'espai social és escenari i producte del que és col·lectiu, i es fa a si mateix un territori desterritorialitzat en el qual no hi ha objectes sinó relacions diagramàtiques entre objectes, rínxols, nexes sotmesos a un estat d'excitació permanent i fets de simultaneïtat i confluència. No és un esquema de punts, ni un marc buit, ni un embolcall, ni tampoc una forma que se li imposa als fets. És una mera activitat, una acció interminable els protagonistes de la qual són vianants que reinterpreten la forma urbana a partir dels estils com acce-

4. A l'activitat en bona mesura estocàstica que registren els intersticis oberts en la ciutat –els carrers, les places, els vestíbuls, les andanes del metro, els parcs, els bulevards– trobem un exemple esplèndid del que els teòrics del caos defineixen com a ordre de fluctuacions basat en el no-equilibri (Rivett, 1971; Helbing, 1997). Això és justament el que permet concebre i analitzar aquest espai urbà com un exemple d'ordre dissipatiu, superfície de i per a les emergències, una societat en estat de permanent crisi, sempre sorpresa en el moment mateix de formar-se o en l'instant precís que es desintegra. Allà fora, en l'activitat tantes vegades frenètica dels espais oberts de la ciutat, haurien de reconèixer-se produint-se les variables més exuberants i vehements d'autoorganització social, ordre d'espasmes i sacsejades –regulars les unes, sobtades les altres– que la societat humana podria veure's reconeguda com màquina sense ànima i sense finalitat, engranatge preocupat i ocupat només a existir: una pura musculatura.

deixen a ella i la traspassen. Sociabilitat difusa, embastada de formes mínimes i inconcluses d'interconeixement, àmbit en què s'expressen les formes al mateix temps més complexes, més obertes i més fugaces de convivialitat: l'urbà, entès com tot allò que en la ciutat no pot detenir-se ni quallar. El viscós, filtrant-se entre els intersticis del que és sòlid i desmentint-lo. Un univers fos.

BIBLIOGRAFIA

- BORDIEU, PIERRE. *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus, 1991.
- CAUQUELIN, ANNE. *Essai de philosophie urbaine*. París: PUF, 1982.
- CHELKOFF, GRÉGOIRE; THIBAUD, JEAN-PAUL (1992). "L'espace public, modes sensibles". *Les Annales de la Recherche Urbain*, 57-58 (desembre 1992), p. 7-17.
- GARFINKEL, HAROLD. *Ensayos de etnometodología*. Barcelona: Anthropos, 2006.
- GOFFMAN, ERVING. *Relaciones en público. Microestudios de orden público*. Madrid: Alianza.
- HELBING, DICK. "Modelling the evolution of human trail systems". *Nature*, 388/47-50 (3 juliol 1997), p. 1-5;
- JOSEPH, ISAAC. «Les lieux-mouvements de la ville», *Programme pluri-annuel de recherches concertées. Plau Urbain*, París: RATP-SNCF, 1994.
- JOLÉ, MICHEL. "Trouver une place, prendre son tour". *Les Annales de la Recherche Urbaine*, núm. 57-58 (desembre 1992), p. 81-88.
- LEE, JOHN R.E.; WATSON, RODNEY. "Regards et habitudes des passants. Les arrangements de visibilité de la locomotion". *Les Annales de la Recherche Urbaine*, 57-58 (desembre 1992), p. 101-109.
- LOFLAND, LYN H. *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Nova York: Aldine de Gruyter, 1998.
- QUÉRÉ, LOUIS. "L'espace publique comme forme et comme événement". A: Joseph, I. (ed.) *Prendre place. Espace publique et culture dramatique*. París: L'Harmattan, 1995, p. 93-110.
- RIVETT, PATRICK. "Los problemas de formación de colas". A: *El análisis operacional*. Barcelona: Labor, 1971, p. 62-82.